

Recente roofvogelliteratuur

Rob G. Bijlsma

Van de meeste artikelen heb ik een pdf, dus mochten er geïnteresseerden zijn, geef dan even een gil. Veel stukken zijn overigens vrij via het internet te downloaden.

Byholm P., Rousi H. & Sole I. 2011. Parental care in nesting hawks: breeding experience and food availability influence the outcome. Behavioral Ecology 22: 609-615.

Zolang havikjonkies nog klein zijn, krijgen ze van hun moeder allemaal evenveel te eten, ongeacht geslacht, status in het nest (eerstgeborene of niet) en conditie. Pas vanaf het moment dat de jongen zelf hun eten kunnen klaarmaken, gaan er verschillen ontstaan die samenhangen met geslacht, status of conditie. Ervaren vrouwtjes met een goed voedselaanbod bleven de jongen gelijkmatig voeden, ook in hun latere neststadium. Onervaren vrouwtjes voederden sowieso minder (bijna twee keer minder), waardoor er sneller verschillen tussen de jongen optraden als gevolg van onderlinge agressie. (patrik.byholm@helsinki.fi).

Castelijns H. & Wouters P. 2011. Blauwe Kiekendieven in Nederland in de winters van 1985/86-1989/90. Limosa 84: 1-11.

Dit artikel behelst de redding van materiaal over slaappleatsen van Blauwe Kiekendieven dat meer dan 20 jaar geleden werd verzameld in het kader van een internationaal onderzoek. Het gaat om 1751 tellingen van november tot en met maart waarvan er uiteindelijk 1378 werden gebruikt. Op 19% van de locaties werd nimmer een Blauwe Kiek gezien. Verreweg de meeste slaappleatsen telden minder dan tien vogels. De grootste, in het Verdrongen Land van Saeftinghe, bracht op 28 januari 1990 met 55 exemplaren ongetwijfeld de waarnemers in verrukking. De aantallen waren gemiddeld het laagst in november (moest een deel nog arriveren?), het hoogst in februari (maar dat kan een waarnemerartefact zijn, omdat vooral de goede slaappleatsen werden geteld). Het gemiddelde aantal per slaappleat was het hoogst in 1989 en 1990 (notoir goede muizenjaren, bovendien extreem zachte winters), het laagst in 1988 (óók goed muizenjaar en zachte winter). Het aandeel vogels in mannetjeskleed beliep gemiddeld 21.7%, en was het hoogst in Drenthe en Overijssel. Op basis van deze tellingen wordt het aantal overwinteraars in de late jaren tachtig op 760-1360 geschat. Gezien het feit dat de winterecologie van Europese Blauwe Kiekendieven, in tegenstelling tot de Noord-Amerikaanse, slechte bekend is, zou vervolgonderzoek aan te raden zijn, liefst met behulp van loggers of zenders. (castelijns@zeelandnet.nl).

Castro I., Aboal J.R., Fernández J.A. & Carballieri A. 2011. Use of raptors for biomonitoring of heavy metals: gender, age and tissue selection. Bull. Environ. Contam. Toxicol. 86: 347-351.

In de levers, nieren en veren van Haviken, Buizerds en Bosuilen werden de concentraties van cadmium, kwik en lood gemeten. Leeftijd noch geslacht leken een rol te spelen bij het voorkomen van deze zware metalen in het lichaam. Cadmiumniveau's

in veren en lever waren significant gecorreleerd in alle soorten. Roofvogels zijn goede graadmeters voor het bepalen van de verontreiniging van onze leefomgeving met zware metalen. (jangel.fernandez@usc.es).

Dekker D., Dekker I., Christie D. & Ydenberg R. 2011. Do staging Semipalmated Sandpipers spend the high-tide period in flight over the ocean to avoid falcon attacks along the shore? *Waterbirds* 34: 195-201.

De terugkeer van Slechtvalken op het vogelfront heeft grote effecten gehad op hun prooivogels. Niet zozeer omdat die laatste worden gepakt en opgegeten, maar vooral vanwege de angst die valken met zich meebrengen. Die angst zorgt ervoor dat prooivogels zich anders gaan gedragen, meer in overeenstemming met de aanwezigheid van gevaarlijke vijanden. Gedurende 128 uur observeren op 21 opeenvolgende dagen werden 226 keer Slechtvalken gezien, het meest in de uren rond hoogwater. Hun aanwezigheid zorgde ervoor dat steltlopertjes, vooral bij een hoge vloed, laag boven zee bleven rondvliegen, enkele km uit de kust. Soms deden ze dat ook bij lage vloed, wat een aanwijzing is dat dit gedrag als een anti-predatie strategie kan worden gezien. (ddekker1@telus.net).

Denac K. 2011. Census of migrating raptors at Bregunsjski Stol (NW Slovenia) – the first confirmed bottleneck site in Slovenia. *Acrocephalus* 31: 77-92.

Naar schatting 3000-4660 roofvogels passeren in het voorjaar de voorlopers van de Juliaanse Alpen in westelijk Slovenië. Dit is gebaseerd op tellingen in mei 2010. Het gaat vooral om Wespendien. (katarina.denac@dopps.si).

Derume M. & Groupe de Travail Busards. 2011. Aide au repérage des indices de nidification des busards en milieu agricole. *Aves* 48: 47-51.

Eenvoudige handleiding hoe gedrag en habitatkeus van drie in boerenland broedende kiekendieven te duiden bij het zoeken naar nesten.

Dixon A., Batbayar N. & Purev-Ochir G. 2011. Autumn migration of an Amur Falcon *Falco amurensis* from Mongolia to the Indian Ocean tracked by satellite. *Forktail* 27: 86-89.

Een oostelijke Roodpootvalk kreeg een zender mee en vloog eerst vanuit Mongolië naar het zuiden tot in Vietnam, daarna pal naar het via Birma naar India, vervolgens via de oostelijke kustlijn van India naar het zuiden tot Andhra Pradesh, dan dwars door India naar de Indische Oceaan waar het laatste contact midden op zee verloren ging (1180 km uit de kust van Goa). Op dat moment had de vogel al 8145 km gevlogen in 78 dagen (12 september tot 28 november). Deze vogels overwinteren in zuidelijke Afrika; hij had dus nog een heel eind voor de boeg. Een eerdere studie aan vijf Amoervalken gaf broedgebieden in NO-China als herkomstgebied te zien. Wat je noemt globetrotters, die valkjes. (falco@falcons.co.uk).

Duriez O., Eliotout B. & Sarrazin F. 2011. Age identification of Eurasian Griffon Vultures *Gyps fulvus* in the field. *Ringings & Migration* 26: 24-30.

Eindelijk een studie waarin leeftijdskenmerken zijn gebaseerd op langdurig gevolgde vogels waarvan de exacte leeftijd bekend is (namelijk gemerkt als nestjong). Teveel studies zijn nog gebaseerd op wat waarnemers denken te weten over leeftijden, al dan niet gebaseerd op – vaak niet te reproduceerbare – aannames over ruistrategieën. Voor Vale Gieren blijken snavelkleur, iriskleur, vorm van de grote dekveren en

de nekveren belangrijke hulpmiddelen bij de leeftijdsbepaling. Op basis daarvan zijn leeftijdsklassen met een precisie van 2 jaar te maken (wat helaas nog vrij grof is). Mannetjes zijn eerder volwassen, afgaande op bovenstaande kenmerken, dan vrouwtjes. Ik had de verschillende kenmerken graag gekwantificeerd gezien, iets wat met deze vogels (vangsten) makkelijk had gekund. (olivier.duriez@cefe.cnrs.fr).

Ehmsen E., Pedersen L., Meltofte H., Clausen T. & Nyegaard T. 2011. The occurrence and reestablishment of White-tailed and Golden Eagles as breeding birds in Denmark. Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 105: 139-150.

Zearenden waren 80 jaar afwezig als broedvogel in Denemarken, afgezien van een rijtje mislukte broedpogingen. In 1994 vestigde zich het eerste paar (eerste broedgeval in 1995), en de groei zit er nog steeds in (37 paren, waarvan 31 broedend, in 2010). De eerste jongen (2) vlogen in 1996 uit, en in 2010 waren dat er al 38. Het aantal overwinteraars zit ook fors in de lift; de eerste telling in 2006 leverde 110 exemplaren op, in 2009-2010 waren dat er 191-192. Opmerkelijk genoeg broeden slechts 2 van de 37 paren in staatsbossen; de rest zit op particulier terrein, dat alleen tussen 6 uur en zonsondergang op paden open is voor het publiek. Dat lijkt sterk op wat we in Nederland hebben: de eerste paren zitten hier ook allemaal in terrein dat niet toegankelijk is voor publiek. Ze houden in Denemarken een verbodszone van 300 m aan rond de nesten (500 m in geval van open water), en dat voor de periode 1 februari-31 juli (soms jaarrond). Boswerk wordt gemeden binnen 100 m van het nest, en vellingen beperken zich tot de periode 15 september-31 januari op afstanden van enkele honderden meters van het nest. Deze beschermingsactiviteiten worden verondersteld op korte termijn tot conflicten te leiden, omdat de staatsbossen intensief door mensen worden benut en er nu al wordt gemopperd over beperkingen. De parallel met Nederland ligt voor de hand. De Steenarenden in Denemarken laten een zelfde beeld zien, zij het dat het eerste paar pas in 1999 tot broeden overging en het aantal paren op 4-6 is blijven hangen (waarvan 2-3 broedend). (dof@dof.dk).

Eulaers I., Covaci A., Herzke D., Eens M., Sonne C., Moum T., Schnug L., Hanssen S.A., Johnsen T.V., Bustnes J.O. & Jaspers V.L.B. 2011. A first evaluation of the usefulness of feathers of nestling predatory birds for non-destructive biomonitoring of persistent organic pollutants. Environment International 37: 622-630.

Al eerder werd aangetoond dat veren van volwassen roofvogels geschikte vehikels zijn om verontreiniging met organische chloorverbindingen aan te tonen. Deze studie in Noorwegen laat zien dat het ook opgaat voor nestjongen (hier onderzocht aan Havik, Zearend en Steenarend). De waarden van PCB's, DDE en PBDE's in veren waren weliswaar lager dan bij volwassen vogels, maar toch heel behoorlijk. Die waarden correleerden bovendien met het bloedplasma van de betreffende vogels. (Igor.Eulaers@ua.ac.be).

Fasol M. 2011. Adaptation comportementale et progression de l'Autour des palombes *Accipiter gentilis* en Moyenne-Belgique. Aves 48(1): 1-18.

De vondst van een haviknest met vijf jongen, waarvan de moeder een juveniele vogel was, gaf aanleiding tot een nadere analyse van prooikeus en dichtheid van Haviken rond Brussel. Van 64 prooien gevonden in maart-juli 2010 was de Postduif met 43

ex. (17 adulte en 26 jonge) de algemeenste, gevolgd door Zwarte Kraai (6), Houtduif (4), tamme duif (3), Gaai (2), Merel (2) en elk 1 van Holenduif, Groene Specht, Ekster en Pimpelmees. Als broedvogel verscheen de Havik pas in 1989 aan de poort van Brussel, waar uitgestrekte bossen een gunstige habitat bieden. Inmiddels zijn er 18 geteld in 2010 (27.4 paren/100 km²), wat vermoedelijk samenhangt met de grote beschikbaarheid van (post)duiven. Het wachten is nu op binnendringing van Haviken in Brussel zelf. (marc.fasol@swing.be).

García-Ripollés C. & López-López P. 2011. Integrating effects of supplementary feeding, poisoning, pollutant ingestion and wind farms of two vulture species in Spain using a population viability analysis. J. Ornithol. 152: 879-888.

Directe vergiftiging had een grotere invloed op populaties van Aasgieren en Vale Gieren dan verontreiniging van de voedselketen met gif en sterfte door windmolens. De beste manier om gieren te helpen is het opkrikken van overleving en broedsucces door gezond voedsel te verschaffen via gierenrestaurants. (Pascual.Lopez@uv.es).

Gil J.A., Díez O., Báguena G., Lorente L., Pérez C., Losada J.A. & Alcántara Y.M. 2010. Juvenile dispersal of the Bearded Vulture (*Gypaetus barbatus*) in the Pyrenees (Spain-France). FCQ, Zaragoza. Ingenaaid, liggend formaat, 112 pp. €20.- (www.quebrantahuesos.org).

Deze tweetalige studie geeft in groot detail (veel kaartjes) de vliegbewegingen weer van Lammergieren in de Pyreneeën die met een zender of vleugelmerk zijn uitgerust. In totaal waren ongeveer 5000 contacten beschikbaar voor de uitwerking. De Lammergieren bestrijken enorme gebieden, vooral in de centrale Pyreneeën. Afhankelijk van het seizoen varieerde dat van 30.000-36.000 km². De jonge vogels (tot 9 maanden oud) verplaatsten zich vooral naar de oostelijke zone van het massief. De grootste afstanden werden afgelegd door de vogels van 45-93 maanden oud. Daarna verkleinden de afstanden zich, vermoedelijk doordat de vogels zich als broedvogel vestigden. De studie is prachtig geïllustreerd met kleurenfoto's en kaarten. De beschrijving van de werkwijze is zeer uitgebreid, een groot voordeel.

Grant D. 2011. The impact of a freak storm on Honey-buzzard migration. British Birds 104: 547.

Aan de Frans-Mediterrane kust ten zuiden van Narbonne werden op 6 mei honderden laag trekkende Wespendienven in actieve vlucht gezien, volgend op harde wind (tot 120 km/uur). Indien noodzakelijk kunnen Wespendienven uitstekend vliegen tijdens de trek, al geven ze de voorkeur aan het energetisch zuiniger schroeven. (david.grant@sac.ac.uk).

Grundsten M. 2011. Eurasian Hobby *Falco subbuteo*: first record for Sri Lanka. BirdingASIA 15: 100.

Boomvalken overwinteren in zuidelijk Afrika, maar deze dook op in Sri Lanka in januari.

Hernández-Matías A., Real J., Pradel R., Ravayrol A. & Vincent-Martin N. 2011. Effects of age, territoriality and breeding on survival of Bonelli's Eagle *Aquila fasciata*. Ibis 153: 845-857.

Deze studies werd uitgevoerd in ZO-Frankrijk tussen 1990 en 2008. De overleving van Havikarenden nam toe met vorderende leeftijd. Vogels van vier jaar en ouder

broedden vaker het jaar volgend op een mislukking dan jongere vogels. Territorialiteit had weinig effect op de overleving, behalve voor vogels van twee jaar oud. Het lijkt erop dat de kosten van reproductie klein zijn in vergelijking tot de kwaliteit van het individu of het territorium. (ahernandezmatias@ub.edu).

Kassinis N. 2010. Demographics of the Bonelli's Eagle *Aquila fasciatus* population in Cyprus. *Bird Census News* 23(1/2): 21-27.

De enige arend op Cyprus is de Havikarend, die daar met 31-39 broedparen vertegenwoordigd is. De meeste nesten zaten in Calabrische dennen op een gemiddelde hoogte (in het landschap) van 625 m. De afstand tot het dichtstbijzijnde paar was gemiddeld 7.4 km. Per succesvol paar vlogen 1.44 jongen uit. De grootste problemen zijn afschot en gif, zoals vastgesteld aan de hand van gezenderde vogels. (nkassinis@cytanet.com.cy).

Klammer G. 2011. Neue Erkenntnisse über die Baumfalkenpopulation *Falco subbuteo* im Großraum Halle-Leipzig. *Apus* 16: 3-21.

In Oost-Duitsland is het broeden van Boomvalken op hoogspanningsmasten heel gewoon geworden. De roofvogelaars hebben daar inmiddels – net als in de Verenigde Staten en Zuid-Afrika - de helikopter ontdekt om vanaf een hoogte van 40-70 m de leidingen af te vliegen op zoek naar bezette nesten. Dat leverde op een traject van 35 km maar liefst 12 nesten, zes meer dan ze voor datzelfde traject vanaf de grond hadden geconstateerd. Het geeft maar aan dat lang niet alle nesten vanaf de grond zichtbaar zijn in 380 kV-masten (dat zijn heel stevige jongens). De vogels laten zich ook nog eens netjes fotograferen vanuit een helikopter. Nog bijzonderder waren de vondsten van gemeenschappelijke slaappleatsen op masten, met maximaal 17 Boomvalken op één slaappleat (tot wel 7 vogels op 1 mast). Ze zitten dan uitsluitend in de traverses, of anders in het bovenste deel van het mastlichaam. Tot nu toe kon niet worden geconstateerd dat Boomvalken opzouten als er windmolens worden geplaatst. (G.Klammer@web.de).

Kohls A., Hafez H.M., Harder T., Jansen A., Lierz P., Lüschoff D., Schweiger B. & Lierz M. 2011. Avian influenza virus risk assessment in falconry. *Virology Journal* 8: 1-4.

In twee seizoenen namen valkeniers in Duitsland van in totaal 1080 gevangen vogels een cloacaal- en/of bloedmonster. Ze maakten gebruik van Slechtvalken (28), Haviken (13), Giervalken (2), Barbarijse Slechtvalk (1), Lannervalk (1) en Woestijnbuizerds (9). De swaps werden ingevroren en opgestuurd ter analyse van vogelgriep. Het ging vooral om kraaien (hier raven crows genoemd, maar de Latijnse naam geeft aan dat het Zwarte Kraaien waren), Fazanten, meeuwen, eenden, Eksters en een handjevol Houtduiven, Koeten en Nijlganzen. Het virus werd ontdekt bij 1 Stormmeeuw, 2 Zilvermeeuwen en 2 Wilde Eenden. De geringe incidentie komt overeen met die gevonden in een veel grotere steekproef van willekeurig verzamelde vogels in het wild. De jachtvogels hadden het virus niet onder de leden, vermoedelijk omdat ze na vangst van een prooi niet de kans kregen ervan te eten (maar integendeel een alternatieve voedselbrok kregen voorgehouden). (kohls.andrea@vetmed.fu-berlin.de).

Lierz M. & Fischer D. 2011. Clinical technique: imping in birds. *Journal of Exotic Pet Medicine* 20: 131-137.

In de valkerij is al heel lang bekend dat je (af)gebroken veren kunt vervangen door gelijkende veren op die plek aan te steken en vast te lijmen. In deze veterinaire studie wordt het proces stap voor stap uitgelegd. (michael.lierz@vetmed.uni-giessen.de).

Limiñana R., Arroyo B.E., Surroca M., Urios V. & Reig-Ferrer A. 2011. Influence of habitat on nest location and reproductive output of Montagu's Harriers breeding in natural vegetation. *J. Ornithol.* 152: 557-565.

Volgens het principe van het meten van een x aantal variabelen, gevolgd door wat statistisch gerommel, komt er altijd wel wat uit. Hier blijken Spaanse Grauwe Kieken het best hun jongen te kunnen grootbrengen als er binnen 500 m van het nest kruidachtige gewassen voorkwamen, en als er ook nog eens andere paren in de buurt broedden en ze een vroege start hadden. Tsja, het zal wel. Ofwel, als je kiekjes wilt beschermen moet je niet alleen kijken naar oppervlak geschikt habitat, maar ook naar hoe de populatie in elkaar steekt. Kerngebieden beschermen, dat is wat deze studie voorschrijft. (ruben.lm@gmail.com).

Lõhmus A. 2011. Three-year periodicity in historical raptor-persecution data: an indication of vole cycles? *Estonian Journal of Ecology* 60: 155-164.

In 1895-1908 kregen jagers in Estland betaald voor het inleveren van legsels en klauwen van roofvogels en kraaien (althans, voor deze periode zijn gegevens bewaard gebleven). In dit overzicht zijn 46 jaarrapporten voor Noord- en 121 dito rapporten voor Zuid-Estland bekeken. In totaal gaat het om afschot van 7483 roofvogels en 514 uilen. De trends laten een fraaie driejaarscyclus zien, waarbij de dalen volkomen synchroon lopen tussen Noord- en Zuid-Estland; de pieken zijn iets minder synchroon maar ook die laten een driejarige fluctuatie zien. De fluctuaties waren gelijk voor de vogel- en zoogdiereters, een ogenschijnlijke verrassing als je denkt dat driejaarscycli vooral door schommelingen in muizenaantallen worden gestuurd. Maar al eerder werd voor Scandinavië aangetoond dat beide groepen reageren op muizencycli, de een door er van te eten, de ander via een omweg (wat muizen doet toenemen, doet ook vogels toenemen; zie bijvoorbeeld Selås & Steel in *Oecologia* 116: 449-455, 1998). Vanaf 1900 werden er minder roofvogels (maar niet minder uilen) als geschoten opgevoerd; de auteur suggereert een echte afname veroorzaakt door jacht. Zou kunnen. Bijleveld heeft in zijn boek *Birds of prey in Europe* beschreven hoe enorm intensief jagers hebben huisgehouden in de vorige eeuwen. De onderhavige studie kan echter ook een artefact van het materiaal zijn (en een te korte tijdreeks). Hoe dan ook, interessant om dit soort historisch materiaal te analyseren. (asko.lohmus@ut.ee).

López-Iborra G.M., Limiñana R., Pavón D. & Martínez-Pérez J.E. 2011. Modelling the distribution of short-toed eagle (*Circus gallicus*) in semi-arid Mediterranean landscapes: identifying important explanatory variables and their implications for its conservation. *Eur. J. Wildl. Res.* 57: 83-93.

Men neme een willekeurige vogelsoort; roef de verspreidingskaart uit een atlas of een andere publicatie. Sleep vervolgens van het internet zoveel mogelijk omgevingsvariabelen per km² (bij voorkeur indien al door iemand anders op een rijtje gezet), gooi de hele boel in een hiërarchisch programmaatje, et voilà, alweer een studie die pretendeert iets zinnigs ten behoeve van bescherming te zeggen. Dat het uitsluitend in open deuren resulteert, of klinkklare onzin, mag de pret niet drukken. Hier is dat

trucje op Slangenarenden toegepast. En jawel, die houden in dit deel van Spanje erg van bossen (vooral indien grenzend aan semi-natuurlijk open terrein), maar juist niet van mensen. Verrassing! Helaas wordt de wetenschappelijke literatuur in toenemende mate met dit soort onzin vervuild. Het brengt ons geen stap verder in de kennis over wat een soort drijft, welke gevolgen veranderingen in hun leefomgeving hebben op overleving, reproductie en gedrag, of wat zinvolle beschermingsmaatregelen zijn. Zou je dat wel willen weten, moet je er hard voor werken, je moet ervoor uit je pluchen zetel komen, je moet nadenken. Dat gaat natuurlijk te ver. Het aantal gemakzuchtige biologen neemt met de dag toe, en zo ook de vervuiling van de wetenschap met onzin. Zelfs toetsing van de uitkomsten van hun eigen onderzoek gaat ze te ver. (german.lopez@us.es).

Mateo-Tomás P. & Olea P.P. 2011. The importance of social information in breeding site selection increases with population size in the Eurasian Griffon Vulture *Gyps fulvus*. Ibis 153: 832-845.

Bij de selectie van een broedplek kunnen vogels habitatkenmerken gebruiken, of afgaan op wat hun soortgenoten doen. Voor koloniebroedende Vale Gieren in NW-Europa lijken tijdens de vestiging en begingroei van de populatie (15 paren in 3 kolonies in de jaren zeventig) vooral habitatkenmerken belangrijk te zijn geweest. Later, toen de populatie was gegroeid naar 586 paren in 120 kolonies in 2008, zouden de vogels meer naar elkaar hebben gekeken. Dat laatste zou blijken uit het feit dat nieuwe kliffen vooral werden bezet indien in de nabijheid van een bestaande kolonie. Zou het echt zo gaan? (rktespejos@gmail.com).

Mateo-Tomás P. & Olea P.P. 2010. Anticipating knowledge to inform species management: Predicting spatially explicit habitat suitability of a colonial vulture spreading its range. PLoS One 5 (8): e12374.

Of beter gezegd: hoe stop je bekende informatie in een modelletje, en bent dan blij verrast als er uitkomt wat je erin hebt gestopt. Zo ongeveer ging dat in deze studie van Vale Gieren, die precies volgens de voorspelling gingen zitten waar ze zich al hadden gevstigd. Volgens hetzelfde model is nu 70% van het beschikbare habitat door Vale Gieren in Spanje in gebruik genomen. Zullen deze onderzoekers ooit gaan kijken of de resterende 30% ook opgevuld gaat worden, of dat de giertjes misschien iets anders gaan doen? Vast niet. (rktespejos@gmail.com).

Milchev B., Chobanov D. & Tzankov N. 2011. The diet of a Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* family in SE Bulgaria. *Acrocephalus* 31: 143-145.

Van een schreeuwendpaar dat ten noorden van Burgas woonde, binnen 3 km van het nest omringd door open land (77%), bos (11%), wetland (9%) en dorpen (3%), werden in juli en augustus 2000 en 2001 (nestjongenfase) prooiresten en braakballen verzameld. Dat leverde 110 prooien op, verdeeld over 28 taxonomische categorieën. Kleine zoogdieren namen 35% voor hun rekening, gevolgd door insecten (43%, vooral een grote sprinkhaansoort). Reptielen, kikkers, vissen en vogels waren goed voor de rest. Behoorlijk opportunistisch. Helaas was niets bekend over het aanbod van de verschillende prooisorten. Ook wordt er misschien wat te makkelijk vanuit gegaan dat prooiresten en braakballen een juiste weergave van de voedselkeus bioeden. (n_tzankovbio@abv.bg).

Miller R.A., Carlisle J.D. & Kaltenecker G.S. 2011. Effects of regional cold fronts

and localized weather phenomena on autumn migration of raptors and landbirds in southwest Idaho. Condor 113: 274-283.

In dit gebied in de VS, waar koufronten weinig frequent voorkomen, bleken roofvogels tijdens de najaarstrek vooral langs te komen op rustige dagen vóór en ná de passage van koufronten, met een geleidelijke afbouw en opbouw van aantallen ten opzichte van het front. Die geleidelijkheid staat in tegenspraak met bevindingen elders in de VS, waar fronten elkaar sneller opvolgen en roofvogels veel abrupter en meer gepiekt reageren. (RobertMilder7@u.boisestate.edu).

Mirski P. 2010. Effect of selected environmental factors on hunting methods and hunting success in the Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* in North-East Poland. Russian Journal of Ecology 41: 197-200.

In acht territoria van Schreeuwarenden in NO-Polen keek de auteur 420-675 minuten per paar naar het foerageergedrag van Schreeuwarenden (totaal 4320 minuten). De jacht bestond uit patrouilles in vlucht (76%) en jacht vanaf een zitpost (24%). Minder dan 1% van de jacht was te voet op pas gemaaid grasland. De vluchten werden vooral toegepast tussen 9 en 12 uur 's ochtends, de zitjacht 's middags. Jachtsucces was het hoogst op pas gemaaid grasland (4 van de 6 aanvallen), minder op grasland met opslag (2 van de 8) en het minst op herstellend grasland (4-30 dagen na een maaibeurt, 3 van de 27). Gemiddeld was 24% van de jachtvluchten succesvol. Muizen waren de hoofdprooi. Lastig in te schatten hoe representatief deze observaties zijn. (p.mirski@uwb.edu.pl).

Morrison M.L., Young R.J., Romsos J.S. & Golightly R. 2011. Restoring forest raptors: influence of human disturbance and forest condition on Northern Goshawks. Restoration Ecology 19: 273-279.

Aan de andere kant van de plas zijn Haviken schuwe bosvogels die de pest hebben aan mensen. Veel menselijke activiteiten in het bos, dan Havik foetsie. In dit stuk is gekeken naar de dichtheid van wegen en paden in bosgebieden, en wat dat voor effect had op Haviken. En inderdaad werden geregeld bezette havikterritoria (die tevens betere broedresultaten hadden) door minder wegen en paden omringd dan onregelmatig bezette (factor 2 verschil). Menselijke aanwezigheid nam toe met vorderend broedseizoen, en piekte in de nestjongenfase. Toch een beetje kip of ei kwestie. Doen die Haviken het beter omdat ze in een beter broedhabitat wonen, of omdat er minder mensen komen. Heeft het eerste met het laatste te maken? In ieder geval waren beide typen territoria (geregeld en minder geregeld bezet) op gemiddeld dezelfde afstand van menselijke nederzettingen gelegen. Deze studie concludeert dat menselijke activiteiten Haviken in de wielen rijden, dat recreatie aan banden moet worden gelegd in havikterritoria, dat recreatie moet worden geminimaliseerd in de broedtijd en dat paden rond haviknesten moeten worden afgesloten. (In West-Europa zijn Haviken toleranter ten opzichte van mensen, wat overigens onverlet laat dat beheerders hier überhaupt niet zijn geïnteresseerd in effecten van recreatie op roofvogels. Mensen gaan hoe dan ook voor.) mlmorrison@ag.tamu.edu).

Nicoll M. & Norris K. 2010. Detecting an impact of predation on bird populations depends on the methods used to assess the predators. Methods in Ecology and Evolution 1: 300-310.

Er zijn inmiddels aardig wat studies verricht naar de invloed van predatoren op vogels. Veel van die studies zijn gebaseerd op indirecte evidentie of eenvoudige observaties van trends, een minderheid op experimenten. Opmerkelijk ook dat vaak slechts de invloed van één of enkele predator(en) wordt gemeten, en niet de complete set van predatoren die aanwezig zijn. (Nou ja, zo opmerkelijk is dat nu ook weer niet. Zacht uitgedrukt is dat niet zo eenvoudig te doen.) Onderhavige studie laat zien dat de kans op het aantonen van een effect toeneemt met het aantal predatoren dat wordt bekeken, met de studieopzet (experimentele studies met een op maat gesneden aanpak zijn beter dan correlatieve studies), en met de kwaliteit van de gebruikte gegevens. (m.a.c.nicoll@reading.ac.uk).

Peresani M., Fiore I., Gala M., Romandini M. & Tagliacozzo A. 2011. Late Neandertals and the intentional removal of feathers as evidenced from bird bone taphonomy at Fuane Cave 44 ky B.P., Italy. PNAS 108: 3888-3893.

Veel mensen denken dat Neandertalers block-heads waren, die kluivend aan hun schaarse vangsten van vogels niet verder kwamen dan denken aan de volgende maaltijd. Logisch dat die zware jongens door moderne mensen werden weggepest. Vondsten van botten en veren lijken echter te wijzen op iets meer cultuur. Allereerst zijn veel vogelsoorten in de vondsten vermoedelijk niet gevangen met het oogmerk om als voedsel te dienen, zoals Lammergier, Vale Gier, valken en Alpenkraaien (of dat echt zo is, weten we natuurlijk niet; zelfs vandaag de dag zijn er nog tal van plekken op aarde waar alles met proteïne-waarde als voedsel dient). In de tweede plaats zijn grote veren en vleugels oververtegenwoordigd in de verzamelingen die in grotten werden gevonden. In de derde plaats laten veel van die resten bewerkingen zien die niet sporen met consumptie en bereiding alleen. Hier wordt een lans gebroken voor de Neandertaler als ontwikkelde menssoort. Wat nu de moderne mens heet, wij dus, had zijn voorlopers en zijlopers (het is immers geen lineaire evolutie geweest maar een vertakkende) die óók verder zijn gekomen dan beesten vangen en opeten, en boeren laten. (marco.peresani@unife.it).

Rivera J.L., Vargas H.H. & Parker P.G. 2011. Natal dispersal and sociality of young Galapagos Hawks on Santiago Island. The Open Ornithology Journal 4: 12-16.

De enige roofvogel van de Galapagos Eilanden is een buizerdsoort die in sociaal verband broedt. De jongen doen er 3-4 jaar over alvorens tot broeden over te gaan. Tot die tijd schuimen ze in groepen rond. Met behulp van kleurringen, en aan de hand van 25 groepen, werd vastgesteld dat die groepen geen vaste samenstelling hadden. Opmerkelijk genoeg vestigden deze vogels zich als broedvogel vaker in de buurt van hun geboorteplaats dan verwacht kon worden op grond van een willekeurige dispersie. (jose.rivera@umsl.edu).

Robitzky U. 2011. Zur Neu- und Wiederbesiedlungsstrategie des Wanderfalken *Falco peregrinus* auf den Landesflächen von Schleswig-Holstein und Hamburg. Seevögel 32: 4-9.

In Sleeswijk-Holstein was wapenbezit na de Tweede Wereldoorlog verboden; dat verbod duurde tot 1953. In die periode nam het aantal slechtvalkparen toe (maar nog steeds heel klein, maximaal 10 in 1951). Zodra echter jacht weer was toegestaan, was het snel afgelopen met de groei (echter nog 10-12 paren in 1954-55), en werd in

1968 voor het eerst geen enkel paar meer gemeld. (Of dit werkelijk met jacht had te maken, valt te betwijfelen, gezien het gebruik van persistente pesticiden dat een veel grotere invloed had.) Vervolgens duurde het tot 1985 alvorens zich een paar meldde, en tot 1992 voor zich een tweede paar vestigde. Daarna ging het snel: 22 paren in 2009 (daarvan 4 in Hamburg) en 33 in 2010 (11 in Hamburg). Opmerkelijk ook: van de ongeveer 100 gekweekte en in Sleeswijk-Holstein losgelaten Slechtvalken is er niet één als broedvogel teruggemeld. (Fieler Str. 11, 25785 Odersee).

Seress G., Bókony V., Heszberger J. & Liker A. 2011. Responses to predation risk in urban and rural House Sparrows. *Ethology* 117: 896-907.

Nu mussen opeens afnemen, na eeuwenlang door mensen te zijn vervolgd, is iedereen opeens geïnteresseerd in predatie door katten en Sperwers. Hebben die jongens iets te maken met de afname? In deze studie worden experimenten uitgevoerd op Huismussen, en wel door ze bloot te stellen aan 'aanvallen' van nepesperwers en nepkatten. Ook kregen ze maken met nepaanvallen van controle-objecten. Wat blijkt. Op katten werd in het geheel niet gereageerd, althans niet anders dan op andere objecten die geen gevaar voor mussen opleverden. De reacties op Sperwers waren sterker in een stedelijke omgeving, dan op het platteland. Vooral oude mussen stonden in stedelijke gebieden op scherp. (seress@almos.uni-pannon.hu).

Solonen T. 2011. Impact of dominant predators on territory occupancy and reproduction of subdominant ones within a guild of birds of prey. *The Open Ornithology Journal* 4: 23-29.

In deze studie in Zuid-Finland (800 km²) werden aantalsverloop en reproductie van Oehoe (toename van 6 naar 15-18), Bosuil (toename van 35-37 naar 79-85) en Havik (toename van 8-10 naar 19-28) op de voet gevolgd in 1997-2007. Oehoes hadden geen effect op het aantal broedende haviken, echter wel op de jongenproductie van die laatste (meer jongen uitvliegend op grotere afstand van de dichtstbijzijnde Oehoe). Bosuilen trokken zich kennelijk weinig van Oehoes aan, en ook broedden ze vaak in hetzelfde territorium als een Havik (er was ook geen correlatie tussen reproductie van Bosuilen en aanwezigheid van Haviken, maar de sterfte na uitvliegen is niet gemeten). (tapio.solonen@pp.inet.fi).

Steen R., Løw L.M., Sonerud G.A., Selås V. & Slagsvold T. 2011. Prey delivery rates as estimates of prey consumption by Eurasian Kestrel *Falco tinnunculus* nestlings. *Ardea* 99: 1-8.

Bij 55 nesten van Torenvalken werd de prooiaanvoer gemeten met behulp van videocamera. Muizen waren verreweg de belangrijkste prooi-soort. Een gemiddeld broedsel met 4.3 jongen consumeerde gemiddeld 18.3 gram/uur, per nestjong dus 4.2g/uur. Als ze alleen insecten zouden eten, zouden ze daarvoor 91 prooien per uur moeten aanslepen. Voor hagedissen, spitsmuizen, woelmuizen en vogels zou dat resp. 3.4, 1.9, 0.83 en 0.52 prooien per uur zijn. Dit betekent niet meer of minder dan dat boreale Torenvalken hun broedsel alleen op muizen kunnen grootbrengen (wat ze dus ook doen). (ronny.steen@umb.no).

Sternalski A., Mougeot F., Eraud C., Gangloff B., Villers A. & Bretagnolle V. 2010. Caretonoids in nestling Montagu's harriers: variations according to age, sex, body condition and evidence for diet-related limitations. *J. Comp. Physiol. B* 180: 33-43.

Carotenen zijn belangrijk voor vogels. Ze krijgen er mooie kleuren van (belangrijk bij paarvorming) en ze dragen bij aan de gezondheid (zelfs al indien nog in het ei). Ze kunnen carotenen niet zelf aanmaken, en moeten het dus via het voedsel opnemen en synthetiseren. In deze studie zijn nestjonge Grauwe Kiekendieven in gevangenschap en in het wild onderzocht op carotenen. Jongen die in gevangenschap uitsluitend muizen kregen aangeboden, hadden weinig carotenen, wat overeenkwam met wilde jongen in muizenrijke jaren. In de laatste jaren, met veel muizen, waren de jongen weliswaar in een betere conditie maar waren ze letterlijk minder kleurrijk. In muizenarme jaren, als ze ook veel vogels en insecten aten, was de conditie minder maar lag het caroteenniveau hoger. Eerder gevonden resultaten bij andere (adulte) soorten, namelijk een correlatie tussen goede lichaamsconditie en een hoog caroteenniveau, moet dus hebben betekend dat die een caroteenrijk menu hadden. (sternalski@cebc.cnrs.fr).

Stubbe M. & Mammen U. (eds) 2009 (uitgekomen in 2011). Populationsökologie von Greifvogel- und Eulenarten, Band 6. Förderverein für Ökologie und Monitoring von Greifvogel- und Eulenarten e.V., Halle (Saale). Ingenaaid, 488 pp. €30.- (monitoring@greifvogelmonitoring.de).

Dit is alweer het zesde deel in deze serie die onvervroren veldbiologie van roofvogels en uilen voor het voetlicht brengt. In dit geval 36 studies, waaronder resultaten van monitoring voor Duitsland (1988-2006), verliesoorzaken van roofvogels (een lange-termijn studie waar Nederland een voorbeeld aan zou kunnen nemen (Brandenburg, 1990-2003), vergiftiging met aldicarb (in 1997-2003 in één Landkreis in Thüringen maar liefst 44 Rode Wouwen), najaarstrek in de zuidelijke Baikal corridor (helaas alleen een totaalstaat over 1995-2003, verder vooral verhalend met verwijzingen naar studies die we niet kunnen lezen), telemetrische resultaten voor Schreeuwarend (Duitsland, trekbanen, habitatkeus in Afrika) en Zwarte Wouw (zeer uitgebreid, de eerste studie voor deze soort, met fraai de verplaatsingen binnen West-Afrika naar seizoen), monitoring van Schreeuwarend rond Rostock (licht afnemend), vestiging van Visarend als broedvogel in Spanje na herintroductie van 88 vogels uit Finland, Duitsland en Schotland, stand van de Zeearend in Midden-Europa, verstoringsgevoeligheid van Zeearenden in Nedersaksen (het lijken daar spijkerharde bikkels te zijn die zich de kop niet gek laten maken door ballonnen, helikopters en bouwwerkzaamheden aan hoogspanningsleidingen), de influx van gieren in Duitsland in 2009 (het meest Vale, maar ook Lammers en Aas), Lammergieren in de Alpen na herintroducties, resultaten van vleugelmerken aan Buizerds, Rode Wouwen en Zwarte Wouwen, studies over broedresultaten en jachtstrategieën, leeftijdsopbouw en reproductie in een populatie Rode Wouwen, Grauwe Kiekendieven in Sleeswijk-Holstein, een lange-termijn studie van Boomvalken in Berlijn (sinds 1956), opbouw van de populatie Slechtvalk in Oost-Duitsland met gegevens over kleurringprojecten, habitatkeus van Slechtvalken, stadsbroedende Slechtvalken in Italië, alsmede een aantal studies over uilen.

Treyns R., Dementavicius D., Mozgeris G., Skuja S., Rumbutis S. & Stoncius D. 2011. Coexistence of protected avian predators: does a recovering population of White-tailed Eagle threaten to exclude other avian predators? Eur. J. Wildl. Res. DOI 10.1007/s10344-011-0529-7.

Bijna 50 jaar lang ontbrak de Zeearend als broedvogel in Litouwen. Nu ze er weer zijn, ontstond al snel de vraag of ze een nadelige invloed hadden op de aanwezigheid en dichtheid van Schreeuwardend, Visarend en Zwarte Ooievaar, soorten die in min of meer dezelfde habitats voorkomen. Dat lijkt niet het geval. Ze broeden elk op hun eigen specifieke plek, die niet zozeer door onderlinge competitie worden bepaald als wel teruggrijpen op soortgebonden voorkeuren. Althans, dat is het verhaal hier. Het stuk is gebaseerd op vergelijking van een aantal gemeten variabelen (zoals nestboomsoort, medegebruik van nesten door één van de andere soorten, habitatvariabelen, enzovoort). Er zijn geen echte metingen gedaan aan ruimtegebruik, voedselkeus, overlap in home ranges, interacties... Bovendien, tijden kunnen veranderen. Studie met hoog mmm-gehalte. (rimga@gmail.com).

Tuule E., Tuule A. & Lõhmus A. 2011. Fifty-year dynamics in a temperate raptor assemblage. *Estonian Journal of Ecology* 60: 132-142.

In een gebied van 60 km² in Noord-Estland, bestaande uit cultuurland en bos, werden in 1961-2010 alle roofvogels bijgehouden. In die periode nam het oppervlak dorpen toe naar 10% van het areaal (was 1.5%) en open agrarisch landschap naar 51% (was 26%); afnames vonden plaats in semi-natuurlijke graslanden (van 10% naar 0%) en bossen (van 62% naar 39%, vooral beboste graslanden verdwenen nagenoeg). De inspanning wisselde nogal van jaar op jaar (gemiddeld 200 uur per jaar, wat niet veel is, zeker gezien het feit dat ook de uilen onderdeel van deze monitoring vormen). De trends zijn gesommeerd voor 5-jaarsperiodes, wat jammer is maar misschien onvermijdelijk gezien de wisselende inspanning (de opgevoerde redenen, namelijk uitsluiting willekeurige schommelingen en pseudoreplicatie, zijn onzin als je trends wilt bekijken). Er werden geen lange-termijn veranderingen vastgesteld voor Wespendif (gemiddeld 1.45 paar/100 km²), Bruine Kiekendif (0.23), Blauwe Kiekendif (1.39), Havik (3.62), Sperwer 4.34), Schreeuwardend (1.09) en Torenavalk (5.38). Grauwe Kiekendif (0.20) en Buizerd (0.80, de enige die een significante verandering te zien gaf) namen toe. Smelleken (0.30) en Boomvalk (2.84, significant) namen af. Net als bij andere monitoringstudies is het speculeren geblazen wat er achter deze trends zit. De auteurs vonden geen duidelijke correlatie met veranderingen in het landschap, maar dat is op deze grove schaal onmogelijk hard te maken. Evenzo is het veronderstelde effect van grootschalig insecticidegebruik in de landbouw (in Estland culminerend in de jaren tachtig, daarna sterk inzakkend) op insectenetende roofvogelsoorten als Wespendif en Boomvalk wat de gek ervoor geeft (in hun voordeel moet gezegd dat ook wordt verwezen naar het feit dat deze soorten lange-afstandstrekkers zijn, maar wat dat betekent blijft onduidelijk). Deze studie is het zwaarste voorbeeld van een bewonderenswaardige lange adem voor veldwerk die sterft in schoonheid bij gebrek aan onderzoek. (asko.lohmus@ut.ee).

Tvardíková K. & Fuchs R. 2011. Do birds behave according to dynamic risk assessment theory? A feeder experiment. *Behav. Ecol. Sociobiol.* 65: 727-733.

Mezen kunnen goed onderscheid maken tussen een gevaarlijke (Sperwer) en een minder gevaarlijke predator (Torenavalk), zoals gemeten aan de hand van de presentatie van mezen op voederplekken in de aan- of afwezigheid van predatoren. De duur van het verblijf bij een voerstation, en het aantal pikken dat ze zich veroorloven, hing

sterk samen met hun perceptie van welke predatoren al dan niet aanwezig waren. (katerinatvardikova@seznam.cz).

Väli Ü. 2011. Numbers and hybridization of spotted eagles in Estonia as revealed by country-wide field observations and genetic analysis. Estonian Journal of Ecology 60: 143-154.

Van de 24 paren Bastaardarend in Estland waren er tien puur, de andere 14 bestonden uit gemengde paren Schreeuw-/Bastaardarend. De afgelopen 20 jaar is het aantal Bastaardarenden afgenomen, ten faveure van gemengde paren en Schreeuwarenden. (ulo.vali@emu.ee)

Yong D.L. 2011. Eating aliens: diet of the Grey-headed Fish-eagle *Ichthyophaga ichthyæetus* in Singapore. Forktail 27: 102-104.

Bij drie verschillende Grijskopvisarenden nabij Singapore vond de auteur minstens vijf soorten vis en één reptiel als prooi. Vier van de vijf gedetermineerde vissoorten bleken geïntroduceerde soorten zijn die er van nature niet voorkomen (cichliden uit Zuid-Amerika, meervallen uit ZO-Azië). Het lijkt erop dat deze roofvogelsoort profiteert van de introductie van 'vreemde' vissen en zelfs toeneemt in een omgeving die grondig door mensen op zijn kop is gezet. (zoothera@yahoo.com).

Yosef R., Goldyn N. & Zduniak P. 2011. Predation of migratory Little Stint (*Calidris minuta*) by Barbary Falcon (*Falco pelegrinoides*) is dependent on body mass and duration of stopover time. J. Ethol. 29: 257-261.

Bij Eilat in Israel werden 929 Kleine Strandlopers gevangen en geringd; daarvan werden 73 in braakballen van de lokale Barbarijse Slechtvalken teruggevonden. Het algemeen aangehangen idee dat zware vogels vaker worden gepakt dan lichte werd niet bewaarheid: in deze studie werden de lichte jongens vaker gepakt. Hoe langer de strandlopers op deze stopover bleven hangen, hoe groter de kans te worden gepredeerd (onafhankelijk van leeftijd). De vraag bij dit alles blijft hoe representatief de vangsten (van mens en valk) waren (kudlaty@amu.edu.pl). Geïnteresseerden in deze materie over predatierisico's van steltlopers bij aanwezigheid van valken kunnen het proefschrift van Piet van den Hout gratis downloaden van de site van Rijksuniversiteit Groningen: <http://dissertations.ub.rug.nl/?Search=piet+van+den+hout>

Yosef R., Kabesa S. & Yosef N. 2011. Set a thief to catch a thief: brown-necked raven (*Corvus ruficollis*) cooperatively kleptoparasitize Egyptian vulture (*Neophron percnopterus*). Naturwissenschaften 98: 443-446.

Wat doe je als Raaf als het je niet lukt om een struisvogelei te openen? Dan wacht je met je partner op een Aagier die dat wel kan, jaagt die vervolgens weg zodra deze het ei heeft geopend, en slobbert gezellig met je partner het ei leeg. Een variant op: Niet zo maar zo. (ryosef@eilatcity.co.il).

Zduniak P., Yosef R., Sparks T.H., Smit H. & Tryjanowski P. 2010. Rapid advances in the timing of the spring passage migration through Israel of the steppe eagle *Aquila nipalensis*. Climate Research 42: 217-222.

Tussen 1997 en 2008 (met tellingen in 13 jaren) vervroegde de doorkomst van de voorjaarsstrek van Stepparenden bij Eilat met meer dan een maand. Tegelijkertijd namen de aantallen af, en zo ook het aandeel jonge vogels. Wat de achtergrond van deze veranderingen is, is onduidelijk. (piotr.tryjanowski@gmail.com).